Альбер Камю

ЗРАДЛИВА ЖІНКА

Хоча вікна в автобусі були зачинені, у салоні десь узялася ледь жива муха. Вона кволо перелітала туди-сюди, і в тому тихому кружлянні було щось незвичайне. Жанін випустила її з поля зору, потім помітила, як муха сіла на непорушну руку Марселя. Було холодно. Муха дригоніла за кожним поривом вітру, що сипав і шкрябав у вікна піском. У скупому світлі зимового ранку, гуркочучи металевою обшивкою та ресорами, автобус котився, хитався, ледь просуваючись уперед. Жанін дивилася на чоловіка. Пасма посивілого волосся, що низько росло над вузьким чолом, широкий ніс, рот неправильно! форми — Марсель мав вигляд незадоволеного фавна. На кожній вибоїні Марселя кидало до Жанін, потім відкидало, він важко осідав, упираючись ногами, розставивши коліна і непорушне дивлячись просто себе, млявий і відсутній. Лише його великі безволосі руки, що видавалися коротшими, бо сірі фланелеві рукави піджака сповзали на манжети сорочки й прикривали зап'ястя, здавалося, жили. Вони так міцно тримали маленьку полотняну валізу, затис-нуту між колін, що, мабуть, не відчували кволих доторків мухи. Раптом налетів шалений порив вітру, і густий туман, що огортав автобус, став ще густішим. По склу торохкотів пісок, немов його хтось сипонув невидимою рукою. Муха мерзлякувато поворушила тендітними крильцями, зіп'ялася на лапки й полетіла геть. Автобус уповільнив рух і, здавалося, ось-ось зупиниться. Та невдовзі вітер майже вщух, туман трохи порідшав і автобус знову набрав швидкість. Просвітки у хмарах відкрили пейзаж, огорнутий пилюкою. За шибками промайнули дві чи три хирляві білясті пальми — наче з жерсті вирізані — й за мить зникли.

— Ото край! — сказав Марсель.

У автобусі було повно арабів, закутані в свої бурнуси, вони вдавали, що сплять. Дехто сидів, підібгавши під себе ноги, і їх трусило дужче, коли машина рухалася, їхня мовчазність та незворушність почали гнітити Жанін; їй здавалося, що вже багато днів вона подорожує з цим безмовним ескортом. А насправді минуло лише дві години відтоді, як автобус рушив на світанку від кінцевого пункту залізниці й покотився в холодному ранковому світлі по пустельному каменястому плато, що тяглося рівною смугою аж до червонястого обрію. Але знявся вітер і потроху поглинув ці нескінченні простори. За вікнами вже годі було щось розгледіти. Одне по одному пасажири принишкли і мовчки пливли в цьому примарному світлі, ніби серед білої ночі, і лише час від часу втирали губи й очі, що свербіли від піску, який проникав до салону.

— Жанін! — покликав чоловік.

Вона здригнулася, почувши своє ім'я, і вже вкотре подумала, як це безглуздо, що її, таку велику й важку, звуть Жанін. Марсель запитував, де валізка із зразками. Вона понишпорила ногою під сидінням і намацала якусь річ, вирішила, що то і є валізка. Нахилятися їй таки було важко — відразу почнеться задишка. А в школі ж вона була найкращою гімнасткою, мала таке легке дихання. Скільки ж років збігло відтоді? Двадцять п'ять. Двадцять п'ять років, яких наче й не було, бо їй здавалося, що то ніби вчора вона вибирала між вільним життям і заміжжям, ще вчора з тугою і страхом вона думала, що їй, можливо, судилося самотою зустріти старість. Ні, вона не була самотньою — той студент-юрист, який ходив за нею мов тінь, сидів тепер біля неї. Врешті вона згодилася вийти за нього, хоча він був, либонь, трохи замалий на зріст, і її трохи дратував його різкий скупий сміх та його чорні вирячкуваті очі. Проте їй подобалася його мужня воля до життя, властива йому, як і всім французам цього краю. Вона любила також його спантеличений вигляд, коли події чи люди ошукували його сподівання. Та головне — їй подобалося бути коханою, а він же оточив її невсипущою увагою. Він так часто давав їй відчути, що вона для нього існує, тож врешті заставив її повірити, що вона існує насправді. Гучно сигналячи, автобус долав невидимі перепони. У салоні, проте, ніхто не

ворушився. Жанін раптом відчула, що на неї хтось дивиться, і обернулася до сидінь навпроти. Ні, то не був араб, і вона здивувалася, що не помітила його досі. На ньому була форма французьких колоніальних військ у Сахарі та кепі з цупкої тканини; засмаглий і довгобразий,^ з гострими рисами, він чимось нагадував шакала. Ясні очі пильно й ніби похмуро вивчали її. Вона зашарілась і повернулася до чоловіка, що ще й досі дивився просто себе в туман і вітер. Вона закуталася в пальто. Але перед очима їй усе ще стояв французький солдат, високий та худий, такий худий, що здавалося, ніби він зроблений з чогось дуже крихкого й ламкого і під його щільно припасованим френчем — одні кістки та пісок. Лише тепер вона помітила худі руки та обпечені сонцем обличчя арабів, що сиділи перед нею, і подумала, як вільно, незважаючи на їхні просторі бурнуси, вони сидять на лаві, де вони з чоловіком ледве помістилися. Жанін підібгала поли пальта. Не така вже вона товста, радше в тілі, велика та пишна, все ще зваблива — вона читала це в поглядах чоловіків, — зі своїми світлими та ясними очима і якимсь дитячим личком, що не пасувало до цього великого тіла, від якого, вона знала, віяло теплом і спокоєм. Ні, все складалося зовсім не так, як вона сподівалась. Коли Марсель захотів узяти її з собою в цю поїздку, вона відмовилася. Він давненько вже збирався в цю подорож, либонь, з самого кінця війни, коли справи пішли своїм звичаєм. До війни невеличка крамниця тканин, яку Марсель успадкував від батьків, коли кинув юридичний факультет, давала їм змогу жити досить пристойно. В молоді літа на узбережжі так легко бути щасливим. Проте він не любив докладати будь-яких фізичних зусиль, і невдовзі перестав возити її на пляж. Вони виїздили на своїй маленькій машині лише по неділях на прогулянки. Решту часу Марсель волів проводити серед барвистих тканин у своїй крамничці, що притулилася в тіні аркад цього напівтуземного, напівєвропейського кварталу. Жили вони над крамничкою в трьох кімнатах з арабськими шпалерами та меблями стилю Барбеса. Дітей у них не було. Так минали роки — в сутінках за напівзачиненими віконницями. Літо, пляжі, прогулянки, навіть небо — все було далеко. Марселя, крім справ, здається, нічого не цікавило. Вона почала здогадуватися, що єдиною його пристрастю були гроші, і їй це не подобалося, вона й сама до пуття

не знала чому. Зрештою, вона ж мала з цього користь. Він не був скнарою, навпаки, коли йшлося про неї.

"Раптом зі мною щось станеться, ти будеш забезпечена", — казав він.

Від нужди й справді треба себе убезпечити. Та все інше, крім найневідкладніших потреб... як тут забезпечити себе? Ось які невиразні думки іноді опосідали її. А тим часом вона допомагала Марселю вести розрахунки та іноді заступала його у крамниці. Найважче було влітку, коли спека вбивала навіть солодку млість нудьги. І зненацька, в розпалі літа, почалася війна. Марселя мобілізували, потім визнали непридатним; бракувало тканин, в комерції застій; спека, безлюдні вулиці. Якби тепер що сталося, вона б уже не була забезпечена. Тому, щойно на ринку знов з'явилися тканини. Марсель надумав об'їхати високогірні села та Південь, щоб, не вдаючись до послуг перекупників, продавати свій крам безпосередньо арабським торговцям. Він захотів узяти її з собою. Вона знала, що дороги поганющі, в неї була задишка, отож вона воліла б дожидатися його вдома. Проте він був упертий, і вона згодилася: надто багато енергії довелося б змарнувати на відмову. І ось вони їхали, та, як по щирості, все було зовсім не таким, як вона собі уявляла. Вона боялася спеки, її дратували рої мух, брудні готелі, просяклі духом ганусівки. Вона навіть уявити собі не могла такого холоду й колючого вітру, плато, загромаджених валунами, де стояв майже полярний холод. Вона ще мріяла про пальми та пісок. Тепер вона знала, що пустеля — то зовсім інше, то лише каміння й каміння, повсюди: і в небі, де не було нічого, крім холодного та скрипучого закам'янілого пилу, і на землі, де поміж каміння витикалися лише сухі билинки. Автобус несподівано зупинився. Водій пробурмотів щось тією мовою, яку вона чула, не розуміючи, все своє життя.

— Що сталося? — запитав Марсель.

Водій відповів уже французькою, що пісок, мабуть, забив карбюратор, і Марсель вже вкотре заходився клясти цей край. Водій

засміявся на весь рот і запевнив, що нічого особливого не сталося — він прочистить карбюратор, і вони відразу ж рушать далі. Він відчиняв дверцята, і до салону вдерся холодний вітер, обсипавши обличчя пасажирів колючим піщаним пилом. Араби позакутувалися в бурнуси по самі очі.

— Зачиніть двері, — загорлав Марсель.

Водій, посміюючись, вернувся до кабіни. Він неквапливо дістав з-під щитка інструменти, потім знову вийшов і пропав у тумані десь попереду машини, так і не причинивши двері. Марсель зітхнув:

— Будь певна, він мотора ніколи й не бачив...

— Облиші — сказала Жанін.

Раптом вона здригнулася. На насипу край дороги, майже впритул до автобуса, стояли якісь непорушні, закутані в бурнуси постаті. З-під відлогів, крізь густі сітки, що прикривали обличчя, бозна звідки з'явившись, вони мовчки розглядали подорожніх.

— Пастухи, — сказав Марсель.

У салоні стояла німа тиша. Пасажири сиділи похнюпившись і ніби дослухалися до голосу вітру, що розгулявся на цих нескінченних просторах плато. Жанін раптом вразила майже повна відсутність багажа. На вокзалі водій закинув їхню валізу та клунки на дах машини. А в салоні автобуса та бічних сітках лежали тільки невеликі пласкі кошики та сучкуваті палиці. Як видно, усі ці південці подорожували без речей. Аж тут вернувся водій, усе такий же бадьорий.

З-під сітки, якою він прикрив обличчя, сміялися очі. Він повідомив, що вони рушають. Коли водій зачинив двері, вітер ущух і стало чутніше, як шурхотить по склу пісок. Двигун чхнув і замовк. Нарешті, піддавшись

стартеру, він ожив і ревнув, коли водій щосили натис на педаль. Гучно кахкаючи, автобус рушив. Над натовпом обірваних і далі непорушних пастухів метнулася вгору чиясь рука І щезла десь позаду в тумані. І відразу ж автобус застрибав — дорога стала ще гіршою. Араби розмірене погойдувалися в такт руху. Жанін уже майже задрімала, коли раптом перед нею з'явилася маленька коробочка з пастилкою із пальмового соку. Солдат, схожий на шакала, посміхався до неї. Вона нерішуче взяла пастилку й подякувала., Шакал засунув коробочку до кишені, і посмішка зникла з його обличчя, ніби він проковтнув її. Тепер він дивився просто себе на дорогу. Жанін повернулася до Марселя, але побачила тільки його міцну потилицю. Він дивився у вікно на туман, що густішав і піднімався над осілим насипом. Вони їхали вже багато годин, втома пригасила будь-які прояви життя в автобусі, коли раптом почулися крики знадвору. За автобусом гналися діти в бурнусах, вони крутилися, мов дзиґи, стрибали, плескали в долоні. Машина котилася тепер довгою вулицею, обабіч якої тяглися низенькі будинки. Автобус в'їздив в оазис. Вітер не вщухав, але стіни затримували пісок, отож стало трохи світліше. Але небо було таке ж захмарене. Серед галасу юрби, скрегочучи гальмами, автобус зупинився перед готелем з глиняними аркадами та брудними вікнами. Жанін вийшла з автобуса на вулицю, похитуючись. Над дахами будинків вона помітила витончений жовтий мінарет. Ліворуч уже вимальовувались перші пальми оазису, і їй схотілося піти до них. Дарма, що було вже близько полудня, холод пробирав до кісток, Жанін тремтіла од вітру. Вона обернулася до Марселя, та побачила солдата, який ішов їй назустріч. Вона чекала, що він посміхнеться або помахає на прощання рукою. Він пройшов повз неї не озирнувшись і зник. Марсель стежив, коли знімуть з даху автобуса їхню велику чорну валізу з тканинами. Та це було не так легко: видавати багаж мав той же водій, він уже заліз нагору і тепер, випроставшись на весь зріст, розпатякував перед натовпом у бурнусах, що оточив автобус. Оточена темними обличчями — сама шкіра та кістки — приголомшена гортанними вигуками, Жанін раптом відчула втому.

— Я піду, — сказала вона Марселю, який нетерпляче підганяв водія.

Вона зайшла до готелю. Хазяїн, худий мовчазний француз, підвівся їй назустріч. Він провів її на другий поверх, вони поминули галерею, навислу над вулицею, і опинилися в номері, де стояло лише залізне ліжко, стілець, пофарбований білою емалевою фарбою, і вішалка без завісок, плетена ширма з очерету відгороджувала таз для вмивання, припорошений тонким шаром піску. Коли Жанін лишилася сама, вона відчула, яким холодом віє від голих вибілених вапном стін. Вона не знала, куди подіти свою сумку та куди присісти самій. Треба було або лягти, або стояти і однаково так само дригоніти від холоду. Вона лишилася стояти, не випускаючи з рук сумки, і дивилася в маленьке, наче бійниця, віконечко над головою у стелі. Вона не знати чого чекала, відчуваючи лише свою самотність та пронизливий холод і незвичайний тягар на серці. Вона ніби снила наяву і майже не чула міського гамору, що долинав з вулиці, зате чітко розрізняла якийсь плюскіт, що долинав з бійниці: то шелестіли од вітру пальми, такі близькі, як тепер здавалося. Потім вітер ніби посилився, і тихий плюскіт води змінився на гуркіт хвиль. Вона уявляла собі море, що грало поза стінами, ціле море пальм, струнких та гнучких. Все було геть не так, як вона гадала, проте ці невидимі хвилі освіжали її втомлені очі. Вона стояла опустивши руки, важка, трохи сутула, і не помічала, як холод помалу піднімався по її обважнілих ногах, їй ввижалися пальми, стрункі й гнучкі, та молоденька дівчина, якою вона колись була.

Причепурившись, вона спустилася вниз попоїсти. На голих стінах ресторану були намальовані верблюди й пальми, що потопали в якомусь рожевому та бузковому сиропі. Вікна аркади ледь пропускали денне світло. Марсель розпитував про крамарів у хазяїна готелю. Згодом до них підійшов офіціант — старий араб з військовим орденом на куртці. Марсель був заклопотаний своїми справами і неуважно кришив хліб пальцями. Він не дав дружині пити воду.

— Вона не переварена, випий вина.

Їй не хотілося, від вина вона розімліє. Іще в меню була свинина.

— Коран забороняє її їсти.

Але Коран не знає, що від добре вивареної свинини захворіти не можна. А ми вже знаємо, як її приготувати. Про що ти думаєш? Жанін ні про що не думала, або, може, про цю перемогу кухарів над пророками. Але треба було поспішати. Завтра вранці вони вирушать іще далі на південь: по обіді необхідно обійти всіх головних торговців. Марсель попросив старого араба швидше подати каву. Той мовчки, без посмішки, кивнув головою і подріботів маленькими кроками.

— Тихше їдеш — далі будеш, — посміхнувся Марсель.

Нарешті подали каву. Вони поспіхом випили її і вийшли на запорошену й холодну вулицю. Марсель підкликав молодого араба, щоб той узяв його валізу, і засперечався — з принципу — про оплату. Цей принцип, що про нього він знову нагадав Жанін, грунтувався на вельми хисткому переконанні, що араби завжди правлять удвічі, аби одержати чверть. Жанін було не по собі, вона мовчки йшла слідом за чоловіком і носієм. Під грубе пальто вона піддягла ще й вовняний костюм, і їй було неприємно, що вона така тлуста. Та ще свинина, хай навіть і добре проварена, та крапля вина, що його вона пригубила, посилювали нездужання. Вони йшли повз маленький міський запорошений скверик. Араби, що йшли назустріч, давали їм дорогу не дивлячись на них, кутаючись у свої бурнуси. Навіть у лахмітті вони зберігали погордливу гідність, якої вона не помічала в арабів їхнього містечка. Жанін трималася ближче до великої валізи, що прокладала їй дорогу серед натовпу. Через прохід у жовтому земляному насипі вони вибралися на невеличкий майдан, обсаджений такими ж запорошеними деревами і оточений вглибині, там, де ширшав, аркадами. Вони зупинилися на майдані перед невеликою, пофарбованою в блакитний колір спорудою, що формою нагадувала снаряд, Всередині, в єдиній кімнаті, куди світло соталося крізь вхідні двері, вона помітила старого сивовусого араба. Він саме розливав чай, піднімаючи й нахиляючи чайник над трьома різнобарвними склянками, що стояли на полірованій дерев'яній таці. Вже з порогу, — не встигли вони навіть щось розгледіти в напівмороці

крамнички, як відчули свіжі пахощі м'ятного чаю. Увійшовши в двері під величезні гірлянди олов'яних чайників, чашок і таць упереміш з підставками для поштових листівок, Марсель опинився коло прилавку. Жанін чекала біля входу. Вона відступила вбік, щоб не застувати світло. І тут вона в напівтемряві, за спиною у старого крамаря, побачила двох арабів, вони сиділи на тужавих мішках, якими була завалена вся задня частина крамниці, і, посміхаючись, дивилися на неї і на Марселя. Червоні та чорні килими, вишивані хустки звисали зі стін, а підлога була заставлена мішками та маленькими ящичками з духмяними кульками. На прилавку, біля вагів з мідними лискучими чашами та старого метра зі стертими поділками, стояли в ряд цукрові голови, загорнені в цупкий синій папір; одна з них, розгорнута, була почата зверху. Коли крамар поставив чайник на прилавок і привітався, дужче запахло вовною та прянощами, їхній дух постійно витав у кімнаті, але духмяний чай досі заглушав його. Марсель про щось швидко говорив низьким голосом, як завжди, коли залагоджував справи. Потім він дістав з валізи тканини й хустки, відсунув ваги та метр, щоб розкласти свій крам перед старим. Він нервував, підвищував голос, недоладно сміявся — словом, нагадував жінку, яка хоче сподобатися, але не впевнена в собі. Широко розмахуючи руками, він зображував купівлю і продаж. Старий похитав головою, передав тацю з чаєм арабам, що сиділи позад нього, і сказав кілька слів, які явно засмутили Марселя. Він зібрав свій крам, склав до валізи і витер рукою геть сухе чоло. Він покликав маленького носія, і вони рушили далі, до аркади. В іншій крамниці, дарма що її господар тримався так само велично, їм пощастило трохи більше.

— Вони бозна-кого із себе корчать, — мовив Марсель, — однак торгувати доводиться! Життя у всіх нелегке.

Жанін ішла за ним мовчки. Вітер майже ущух. Небо подекуди виясніло. Холодне сяйво лилося з блакитних отворів, що прорізали товщу хмар. Вони вийшли надвір і попрямували маленькими вуличками, вздовж земляних стін, за якими висіли то тут то там зів'ялі троянди або сухі червиві гранати. Над усім кварталом плавав дух кави, змішаний з димом, запахом від багаття з кори дерев, духом пилюки, каміння та

овець. Крамнички з прилавками, врізаними просто в стіні, були розташовані віддалік одна від одної. Жанін відчувала, як гудуть у неї ноги від утоми. Але Марсель потроху заспокоювався, йому пощастило дещо продати, і він робився усе лагіднішим, називав Жанін "маленька", радіючи, що подорож виявилася не марною.

— Ти маєш рацію, — сказала Жанін, — завжди ліпше домовлятися з ними самими.

До центру містечка вони поверталися іншою дорогою. День хилився до вечора, небо майже зовсім розхмарилося. Вони зупинилися на площі. Марсель потирав руки й з ніжністю поглядав на валізу перед собою.

— Дивись, — сказала Жанін.

З протилежного боку площі йшов високий худий і міцний араб у блакитному бурнусі, жовтих м'яких чоботах і рукавичках, він гордо тримав голову, обличчя було бронзове від засмаги, ніс орлиний. Лише феска, обмотана тюрбаном, відрізняла його від французьких офіцерів колоніальної адміністрації, якими Жанін часом захоплювалася. Він ішов їм прямісінько назустріч, неквапливо стягуючи рукавичку, і дивився, здавалося, кудись поверх їхніх голів.

— Ти ба, — мовив Марсель стенувши плечима, — цей, видно, корчить із себе генерала.

Так, усі вони тут трималися з підкресленою гідністю, але цей, справді, перебирав міру. Він ішов через порожню площу просто на валізу, не дивлячись ні на неї, ні на них. Відстань між ними швидко скорочувалася, й коли араб уже мало не наскочив на них, Марсель квапливо вхопив валізу і відтяг її убік. Араб проминув їх, ніби й не помітив, і тією самою ходою подався до земляного насипу. Жанін дивилася на свого чоловіка, він мав такий знайомий їй розгублений вигляд.

— Вони гадають, що тепер їм усе дозволено, — промовив він.

Жанін промовчала, їй бридка була тупа пиха того араба, і раптом вона відчула себе зовсім нещасною. Ги захотілося поїхати геть звідси, вона згадала їхню маленьку квартирку. Думка про повернення до готелю, в ту крижану кімнату, лякала її. Раптом вона пригадала, що господар готелю радив їй піднятися на терасу форту, звідки було видно пустелю. Вона сказала про те Марселю, додавши, що валізу можна лишити в готелі. Проте він втомився і хотів трохи поспати перед обідом.

— Я прошу тебе, — сказала Жанін.

Він подивився на неї і відразу полагіднів:

— Гаразд, гаразд, люба, — мовив він.

Вона чекала на нього перед готелем. На вулиці юрмилися араби, одягнені в біле, їх усе більшало. Жанін була тут єдиною жінкою, ніколи, мабуть, вона не бачила водночас стількох чоловіків. Проте на неї ніхто не звертав уваги. Декотрі дивилися, ніби не бачачи, повільно повертаючи до неї свої худі засмаглі обличчя, які видалися їй геть однаковими: у французького солдата в автобусі, у араба в рукавичках було таке саме обличчя, хитре і водночас пихате. Вони повертали до чужоземки свої непроникні обличчя, дивилися й не бачили, проходили повз неї мовчазні й легкі, а вона стояла, відчуваючи біль у набряклих ногах, її нездужання і бажання бігти звідси геть усе дужчали. "І навіщо я сюди приїхала?" Але тут з готелю вийшов Марсель. Коли вони піднімалися по сходинках форту, була вже п'ята година вечора. Вітер зовсім ущух, небо виясніло і було блакитне, як барвінок. Холод став різкіший і колов у щоки. Посеред підйому вони побачили старого араба, що притулився до стіни, він запитав, чи не потрібен їм провідник, але навіть не ворухнувся, немов наперед знав, що йому відмовлять. Глиняні сходи були довгі та круті, незважаючи на безліч майданчиків. Що вище вони піднімалися, то ширший простір їм відкривався, світла ставало все

більше, вітер був холодний і сухий, гамір оазису долинав ясніше. Пронизане сонцем повітря, здавалося, вібрувало навколо них, наче кожен їхній крок, відбиваючись від дзеркальної поверхні світла, породжував звукову хвилю, від якої розбігалися в усі боки широкі кола. Коли вони дісталися до тераси і перед їхніми очима постав пальмовий гай, а за ним — неозорий обрій, Жанін причулося, ніби все небо бринить на одній короткій ноті і її відлуння поволі наповнює весь простір над головою. Та раптово все змовкло, і принишкла Жанін лишилася віч-на-віч з безкраїм простором. Погляд її повільно, не зустрівши жодних перепон, ковзнув зі сходу на захід по бездоганно плавному небосхилі.

Далеко внизу ліпилися до схилу тераси арабського містечка, на блакитних і білих стінах проступали кривавими плямами грона перцю, що сушився проти сонця. Не видно було ні душі, тільки від внутрішніх двориків долинали разом з духмяним димком підсмажуваної кави сміхотливі голоси та якесь невиразне човгання. Трохи далі пальмовий гай, розділений на нерівні квадрати валькованими стінами, лунко шерхотів під вітром, що не долітав до тераси форта. А ще далі починалося жовто-сіре царство каміння, і майже до обрію не було видно жодних ознак життя. Тільки на деякій віддалі від оазису, біля річки, що з заходу огинала пальмовий гай, було видно великі чорні намети. Навколо непорушне стояла череда верблюдів. Звідси вони здавалися крихітними закарлючками й вимальовувалися наче написи якоюсь невідомою мовою, яку годі було зрозуміти. У глибинах пустелі тиша була неозора, як ці простори. Жанін усім сво'ім тілом прихилилася до парапету й наче заніміла, не в змозі відірватися від порожнечі, що постала перед нею. Поряд неспокійно тупцяв Марсель. Йому було холодно, він хотів спуститися вниз. Та й на що тут було дивитися? Проте вона не могла відвести очей від небокраю. їй раптом здалося, наче далеко-далеко на півдні, там, де сходилася земля з небом у рівнісіньку лінію, на неї щось чекає, щось, чого їй завжди бракувало, хоч вона й не помічала цього донині. Наближався вечір, світло м'яко згасало, і, втративши свою кришталеву прозорість, ніби струменіло. І тоді жінка, яка лише випадком потрапила сюди, раптом відчула, як цупкий вузол нудьги та звичок, що впродовж років стискав серце, став поволі слабшати. Вона

дивилася на табір кочівників. їй не вдалося побачити людей, що жили там, ніхто не вийшов з наметів, проте вона думала тільки про них, які чи й існували для неї до цього дня, купка безпритульних, відрізаних від світу людей, що блукають по безкраїх землях, які стеляться перед нею, а ці ж простори — тільки мізерна часточка неозорої пустелі, що біжить у запаморочливу далечінь, і лише десь там, на півдні, за тисячі кілометрів звідси шлях їй нарешті перетинає річка та напоєний її живлющою вологою ліс. З прадавніх часів не відаючи спочинку, чвалають вони по висхлій, порепаній землі цього величезного краю, всього кілька десятків людей, які нічого не мають і нікому не служать, знедолені й вільні володарі свого дивовижного царства. Жанін не знала, чому ця думка наповнює їй душу печаллю, такою солодкою, глибокою, аж очі заплющуються самі. Вона знала тільки, що царство це було обіцяне їй споконвіку, проте воно ніколи не буде належати їй, уже ніколи, крім як у цю швидкоплинну мить, коли несподівано змовкли голоси, що долинали з арабського міста, і вона побачила непорушне небо з застиглими хвилями світла. І їй здалося, що час спинив свій плин і що від цієї миті ніхто більше не постаріє і не помре. Повсюди на землі життя ніби завмерло, тільки серце її ожило, хтось побивався і плакав там від горя і захвату. Проте сонце зрушило з місця, його ясне і холодне кружало поволі хилилося до землі, західний небокрай ледь порожевів, а на сході здійнялася сіра хвиля, готова захлюпнути весь цей величезний простір. Десь завив собака, його віддалене виття розляглось у похолоднілому повітрі. Тільки тепер Жанін помітила, що в неї від холоду зуб на зуб не попадає.

— Ми тут закоцюбнемо через твою дурість, — сказав Марсель. — Ходімо назад.

І він незграбно взяв Ті за руку. Вона слухняно відійшла від парапету і пішла за ним. Старий араб на сходах непорушне стежив, як вони спускаються до містечка. Вона йшла не помічаючи нікого, зігнувшись під тягарем несподівано навальної втоми, ледь тягнучи своє тіло, що стало враз нестерпно важким. Від недавнього збудження не лишилося й сліду. Вона відчувала себе надто великою і неповороткою, надто білою для

цього світу, до якого вона щойно вступила. Тільки дитина, юна дівчина, сухорлявий чоловік — ось єдині створіння, що могли нечутно ступати по цій землі. А що тут робити їй? Доплентатись до ліжка й заснути, доплентатись до смерті... Вона ж доплентала до ресторану. Чоловік, враз принишклий, озивався тільки щоб поскаржитись на втому, вона ж відчувала, що недуга змагає її, і мляво опиралася застуді. Вона дісталася до ліжка. Марсель теж ліг, відразу погасив світло, ні про що й не спитавши. У кімнаті стояла крижана холоднеча. Жанін відчувала, як її пробирає холод і водночас палить лихоманка. Вона важко дихала, кров пульсувала в жилах, але не зігрівала, і в душі наростало щось схоже на страх. Вона перевернулася на бік, старе залізне ліжко зарипіло під її вагою. Ні, вона не хоче хворіти. Чоловік уже спав, їй теж треба заснути, так, спати, спати. Приглушений гамір містечка долинав до неї крізь бійницю. У мавританських кав'ярнях гугнявили старі грамофони, разом з невиразним гомоном неквапливої юрби до Жанін долинали напівзнайомі мелодії. Треба спати. Але вона подумки лічила чорні намети; перед очима паслися непорушні верблюди, безмежна самотність затягувала її в свій вир. Гаразд, навіщо, навіщо вона сюди приїхала? Вона задрімала, так і не знайшовши відповіді на це питання. Невдовзі вона прокинулася. Навколо стояла мертва тиша. Тільки десь на околиці містечка хрипко гавкали собаки, порушуючи безгоміння ночі. Жанін тремтіла. Вона повернулася на інший бік і відчула поряд себе тверде плече чоловіка і несподівано, все ще напівсонна, притислася до нього. Вона ніби ковзала по поверхні сну, не поринаючи в нього. Вона чіплялася за це плече з підсвідомою спраглою надією, ніби за рятівний якір. Вона говорила, але що — і сама не розібрала б. Вона відчувала лише тепло Марсельового тіла. І отак усі ці двадцять років — зігріта його теплом, кожної ночі, завжди разом, навіть хворі, навіть у дорозі, як оце зараз... Та що б вона робила вдома одна? Немає дітей! Чи не їх їй бракує? Вона не знала. Вона просто йшла за Марселем усюди, рада, що хоч комусь потрібна. То була єдина втіха, яку він давав їй, — відчувати себе потрібною. Навряд чи він кохав її. У кохання — навіть коли це кохання-ненависть — не таке похмуре обличчя. Але яке ж воно, те обличчя кохання? Вони кохалися в темряві ночі, не бачачи одне одного, навпомацки. Чи є на світі інше, не нічне кохання, яке сміє кричати про себе серед білого дня? Вона не

знала. Проте вона знала, що потрібна Марселю, і їй необхідно було відчувати, що вона потрібна йому, вона жила цим і вдень, і вночі, а надто вночі, кожної ночі, відчуваючи, що він не хоче бути самотнім, не хоче ні старіти, ні помирати, і впертий вираз, який з'являвся тоді у Марселя, вона іноді впізнавала на обличчях інших чоловіків — єдине, що робило схожими цих безумців, які ховали своє навіженство за маскою розуму, аж поки воно змагало їх і кидало відчайдушним пориванням до жінки, навіть без жаги, аби тільки сховатися в її обіймах від самотності й мороку, яких вони так боялися. Марсель заворушився, немов хотів відсунутися від неї. Ні, він її не кохав, просто йому було страшно без неї, і їм давно слід було б розлучитися і спати в самоті до самої смерті. Але хто може спати все життя сам? На таке здатні декотрі, ті, кого покликання або нещастя відірвало від людей, ті, хто щовечора лягає спати удвох зі смертю. А Марсель ніколи б не зміг, адже він таки слабка і безпорадна дитина, яка завжди боялася страждання, так, саме її дитина, якій вона так потрібна і яка саме в цю мить ледь чутно застогнала. Жанін міцніше притислася до нього, поклала руку йому на груди. Вона подумки назвала його тим пестливим, інтимним ім'ям, яке колись дала йому в хвилини кохання, вони й тепер ще зрідка шепотіли його, але бездумно, не іамислюючись над тим, що кажуть. Вона кликала його всім серцем. Адже й вона потребувала його, їй потрібні були його сила і навіть його маленькі химери, вона теж боялася смерті. "Якщо я подолаю цей страх, я стану щасливою..." У ту ж мить її огорнув невимовний смуток. Вона відсунулась від Марселя. Ні, вона ніколи не подолає цього страху й не стане щасливою, вона помре, так і не вивільнившись від цієї муки. Серце щеміло, вона задихалася, щосили намагаючись скинути з себе тягар, що його вона тягла на собі усі двадцять п'ять років, аж тепер вона збагнула це. Бути вільною, бодай що вільною, хай навіть Марсель та всі інші ніколи не спізнають свободи! Прокинувшись остаточно, вона сіла на ліжку, дослухаючись до поклику, який, здавалося, ось-ось пролунає. Та з нічної далечини долинули тільки захриплі голоси невтомних собак з оазису. Жанін причувся тихенький плюскіт води — то вітер шарудів у пальмовому гаю. Він прилетів з півдня, де пустеля і морок злились воєдино під непорушним небом, де зупинилося життя, де ніхто не старіє і не вмирає. Потім шепіт змовк,

ніби висох струмок, уже й не знала, чи чула вона щось, окрім цього німого поклику, його вона могла приглушити, як забажає, або змусити звучати гучніше, та вона відчувала, що ніколи вже не збагне його значення, якщо не відгукнеться на нього негайно. Так, негайно, це для неї було безсумнівно. Вона тихо підвелася й завмерла біля ліжка, напружено прислухаючись до дихання чоловіка. Марсель спав. За мить тепло від ліжка розтануло, і її огорнув холод. Вона повільно вдяглася, шукаючи одяг навпомацки у слабкому світлі вуличних ліхтарів, що соталося крізь віконниці. Тримаючи черевички в руках, вона прокралася до дверей. Почекала якусь мить, тоді тихо їх відчинила. Ручка рипнула, Жанін зациpеніла. Серце шалено калатало. Вона прислухалася і, заспокоєна тишею, знову взялася за ручку. Здавалося, вона ніколи не крутнеться.

Нарешті Жанін відчинила, вислизнула в коридор і так само обережно причинила двері. Припавши до них щокою, вона чекала. Нарешті їй учулося далеке дихання Марселя. Вона повернулась і побігла галереєю, в обличчя їй ударив крижаний струмінь нічного повітря. Двері готелю були зачинені. Поки вона відсувала защіпку, вгорі на сходах з'явився заспаний сторож, він щось сказав їй по-арабському.

— Я зараз повернуся, — відповіла Жанін і кинулася в ніч.

Зоряні гірлянди висіли над будинками й пальмами. Вона бігла коротким безлюдним цієї пори проспектом, що вів до форту. Тепер, не зустрічаючи опору сонця, холод заполонив ніч. Морозяне повітря обпалювало легені. Вона бігла майже наосліп у непроглядній пітьмі. Та вгорі, на проспекті, спалахнули якісь вогники й почали спускатись до неї. Вона спинилася, зачувши шурхіт, що наростав разом зі світлом, потім з'явилися величезні бурнуси, під якими поблискували тоненькі велосипедні спиці. Бурнуси промчали мимо, замало не зачепивши її. Три червоні вогники замигтіли у темряві позад неї і відразу щезли. Вона знову кинулась бігти в напрямку форту. Від крижаного повітря так пекло у грудях, що насеред сходів вона вирішила перепочити. Та в останню мить якась невідома сила шпурнула її на терасу, притисла

животом до парапету. Вона важко дихала, перед очима все мерехтіло. Біг не зігрів її, і вона тремтіла з голови до п'ят. Проте холодне повітря, що його вона ковтала, рівномірно розтікалося по жилах і народжувало тепло, що поволі перемагало дріж. Перед очима відкрилися нарешті нічні простори. Жодного звуку, жодного подуву вітру; тільки глухі виляски каміння, перетворюваного холодом на пісок, коли-не-коли порушували самотність і тишу, що огортали Жанін. Раптом їй здалося, нібито небосхил, наче підхоплений якимсь густим вихором, закружляв над нею. У надрах холодної сухої ночі тисячі зірок мерехтіли невпинно, і їхні сяючі крижинки, щойно з'явившись, починали непомітно ковзати вниз, до обрію. Жанін не могла відвести очі від цих мандрівних вогників, її кружляло разом з ними, і цей непорушний танок занурював її потроху в сокровенні глибини її єства, де тепер бажання змагалися з холодом. Зірки падали одна по одній і згасали серед каміння пустелі, і щоразу Жанін усім своїм єством усе більше відкривалася назустріч ночі. Вона дихала, вона забула про холод, про тягар буття, про своє безглузде й застійне існування, про виснажливий страх перед життям. Нарешті, по стількох роках шаленої гонитви, коли вона без мети бігла вперед, гнана страхом, вона могла зупинитися й перепочити. Здавалося, вона віднайшла своє коріння, і нові соки вливалися в її тіло, що вже не тремтіло. Притиснувшись животом до парапету і подавшись усім тілом вперед, до неба, що пливло над головою, вона чекала, доки вгамується також її збуджене серце і спокій запанує в ній. Останні сузір'я, скинувши грона своїх вогнів, що ковзнули кудись униз до самісінького краю пустелі, непорушно застигли в небі. І тоді хвилі мороку поволі й нестерпно лагідно захлюпнули Жанін, вилили з неї холод, почали неквапливо здійматися з темних глибин її єства і невтримним потоком ринули через вінця, зірвавшись з її уст протяглим стогоном. За мить небо розпростерлось над Жанін, що впала на холодну землю. Коли Жанін зайшла до кімнати, так само обережно, як і виходила, Марсель не прокинувся. Він тільки бурмотів щось, коли вона лягла, а потім несподівано сів на постелі. Він заговорив, але вона не зрозуміла, що він сказав. Він піднявся, увімкнув світло, яке вдарило її наче ляпас. Похитуючись, він пройшов до умивальника, взяв мінеральну воду й довго пив з пляшки. Він уже збирався прослизнути під ковдру, але

закляк, спершись коліном на край ліжка і спантеличено дивлячись на Жанін. Вона невтримно ридала, не в змозі вгамуватися.

— Нічого, любий, — мовила вона, — це так, нічого.